

ALOJZ JEMBRIH

Slavo povodom pretiska glagoljičkog Novog testamenta iz 1562/1563, prvog hrvatskog cjelovitog prijevoda Novog zavjeta

Razgovor vodila: Zinka Mujkić

SPECTRUM
časopis
studentata
KBF-a

RAZGOVORI

Prof. dr. sc. Alojz Jembrih (1947) slavist i kroatist, predaje povijest starije hrvatske književnosti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. U njegovim kroatističkim i slavističkim istraživanjima, zapaženo mjesto pripada i hrvatskoj protestantistici kojom se prof. Jembrih, uz ostala istraživanja, bavi već nekoliko godina. Prigodom nedavno u pretisku objavljena glagoljičkoga *Novoga Testamenta* (1562/1563/2007) kojemu je bio glavni urednik, zamolili smo ga za razgovor koji ovdje predočujemo.

Spectrum: prof. Jembrih, u Vašoj knjizi Stipan Konzul i »Biblijski zavod« u Urachu (2007) spomenuli ste na jednome mjestu da je u Urachu utemeljena najstarija hrvatska tiskara u egzilu. Zanima me o čemu se zapravo radi?

Da, pretpostavljam da želite odgovor na pitanje, je li riječ o *Biblijskome zavodu* ili pak o tiskari. Moramo poći od početka. Stipan Konzul (1521–1579) i spomenuta tiskara spadaju u 16. stoljeće – doba reformacije kad su u Urachu boravili, uz Konzula, Hans (Ivan) Ungnad, barun od Sonnecka (1493–1564) i Slovenac Primož Trubar (1508–1586). Oni su u siječnju 1561. utemeljili *Windische, chrabatische und cirulische Trukherei* (Slovensku, hrvatsku i ćiriličku tiskaru). Tako ju je Ungnad nazivao u svojim pismima koja je slao njemačkim knezovima i vojvodama. On je ujedno bio vlasnik, blagajnik i prvi sponzor tiskare. Dakle, on nije nigdje spomenuo *Biblijski zavod*. Taj se naziv pojavio u radovima njemačkih autora koji su štogod pisali o uraškoj tiskari nakon Prvoga svjetskog rata. Tako se spominje npr.: *Ungnads uracher Bibelanstalt, uracher Bibelanstalt, südslawische Bibelanstalt*, neki navode *Ungnad-Trubarsche Druckerei in Urach*. Autori u bivšoj Jugoslaviji nazivali su istu tiskaru: *jugoslavenska tiskara, Jugoslavenski biblijski zavod u Urachu*, drugi pak: *hrvatska tiskara u Urachu, hrvatska štamparija u Urachu, prevoditeljski zavod, hrvatski protestantski biblijski zavod, uraška književna radionica, južnoslavensko biblijsko poduzeće* itd. Uz to treba reći da je vrlo neprecizan zapis i u djelu *Povijest Hrvata. Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskoga rata*, knj. 2 (ŠK 2005, 97).

Želeći informirati čitatelja o djelatnosti *skupine protestantskih pisaca*, autor(ica) navodi da se *Središte skupine nalazilo (...) u Urachu kod Tübingena, gdje je utemeljen znanstveno-izdavački zavod u kojem su se bibliotekarskim i prevodilačkim umijećem istaknuli Stjepan Konzul (...) i Antun Dalmatin (...)*. Prvo, u Urachu nije utemeljen *znanstveno-izdavački zavod*, niti su se Konzul i Dalmatin istaknuli *bibliotekarskim umijećem*! Dakle, kad se ne želi reći istina, onda se pribjegava izmišljanju novih naziva kojima se zamagluje ili krivotvori činjenica. Što se Vašega pitanja tiče, držim da se trebaju lučiti dvije stvari: 1. jedno je izvorni naziv tiskare koja je u 16. st., u percepciji ondašnje javnosti u Njemačkoj i šire, bila samo *Windische, chrabatische und cirulische Trukherei*; 2. drugo je što današnji autor suponira svoj naziv za koji on misli da bi se tako trebala zvati tiskara. No, ja sam današnji naziv, u naslovu svoje knjige, stavio u navodnike.

Spectrum: Neki u spomenutoj tiskaru u Urachu žele vidjeti preteču današnjih Biblijskih društava diljem svijeta. Ima li za to uporišta i gdje?

U današnjem značenju riječi *Biblijsko društvo*, u Urachu spomenuta tiskara to nije bila, makar bi se mogla nazrijeti neka analogija glede prevođenja *Biblije* na narodni jezik, jer je i današnjim Biblijskim društvima to isti cilj. Budući da je Stipan Konzul bio od samoga početka uključen u prevođenje NT i njegovo tiskanje, s pravom se može reći da njemu pripada primat službenoga prevoditelja NT na hrvatski jezik u 16. st. u Urachu.

Spectrum: Zna se da su, uz Stipana Konzula, kod prevođenja NT sudjelovali još neki znalci hrvatskoga jezika i glagoljice. Koji su to?

Prvi Kozulov suradnik u Urachu bio je Antun Dalmatin (Antonius Dalmata ab Alexandro) čije se podrijetlo do danas ne zna. Neki pretpostavljaju da je iz Dalmacije – zato i naziv Dalmata, drugi pak da je u Ljubljani došao iz Istre gdje je djelovao sve dok ga nije Inkvizicija otjerala. On je iz Ljubljane

došao u Urach u ožujku 1561. i bio je odgovoran za ćirilica izdanja, a Konzul za glagoljička. Uz njih su, kao korektori, sudjelovali glagoljaši iz Istre: Matija Živčić, Franjo Hlej, Ivan Fabijanić, Juraj Cvečić, Matija Pomazanić. Iz Vinodola je bio Juraj Jurić. Cvečić i Juričić su sudjelovali kod prijevoda NT.

Spectrum: U Vašemu bogatom znanstvenoistraživačkom opusu osobito mjesto imaju pretisci rijetkih hrvatskih knjiga što ste ih priredili za pretisak i pogovorima popratili. Recite, koji Vam je bio motiv pri odabiru takvih knjiga za pretisak?

Prije svega, motiv proizlazi iz moga slavističko-kroatističkoga filološkog obzora, odnosno interesa za dosad nepoznatu ili slabo poznatu hrvatsku knjigu u našoj široj javnosti. Dakle, bavljenje sa starijom hrvatskom književnošću urodilo je plodom od niza pretisaka iz iste književnosti. Tih je pretisaka na broju 43, a svjetlost dana ugledali su u razdoblju od 1990. do 2008.

Spectrum: Kad se pogleda popis naslova pretisaka u Vašoj bibliografiji, razabiru se pretisci različita sadržaja i razdoblja, čak su neki pretisci i na latinskome jeziku. Možete li nam nešto reći upravo o toj različitosti i što je pogodovalo takvome odabiru?

Dobro ste primijetili. Pretisci što sam ih priredio i pogovornim studijama popratio, iz različitih su razdoblja i različiti po sadržaju. Vremenski raspon u kojemu su prvi put tiskani ti naslovi seže od 16. do 19. stoljeća i svi pripadaju hrvatskoj književno-jezičnoj baštini. Stoga bi se ti pretisci mogli klasificirati glede na razdoblje i pripadnost (namjenu) na: **A.** pretisci koji čine korpus *kajkaviane* (Kajkaviana croatica), **B.** pretisci koji čine korpus hrvatske *protestantike* (Protestantica croatica), **C.** pretisci koji čine korpus *gradišćanskohrvatske književnosti* i **D.** pretisci koji bi se mogli nazvati *faksimilija miscellanea*, tj. knjige koje nisu književna djela već stručna. Uz tu podjelu, mogu reći da postoje pretisci koji su objelodanjeni zasebno i pretisci koji su objelodanjeni u časopisu i zborniku u sklopu moje rasprave. Isto tako bih spomenuo izdanja koja su prvi put objavljena u transkripciji, dakle kao prijepis iz rukopisa, kao i ponovljena izdanja, također u transkripciji u suvremenoj latiničkoj grafiji.

Spectrum: Možete li nam reći koji su to autori čija ste djela uspjeli iznova u pretisku predočiti današnjim povjesničarima hrvatske književnosti i ostaloj široj javnosti?

To su mahom hrvatski pisci iz četiriju stoljeća. **Iz 16. stoljeća** su: Feliks Petančić (1455–1516), Bartol Jurjević (o. 1506–1566), Antun Vramec (1538–1588), Antun Dalmatin (†1579), Stipan Konzul (1521–1579) i Anton Senjanin (?), Mirko Ciger (?). **Iz 17. stoljeća** su: Grgur Mekinić (†1617), Ivan Gabelić (1666–1703), Ivan Belostenec (1595–1675). **Iz 18. stoljeća** su: Juraj Damšić (1686–1755), Katarina Patačić (1750–1811), Petar Berke (1734–1798), Ivan Lallangue (1743–1799), Baltazar Adam Krčelić (1715–1779), Juraj Mulih (1694–1754), Gregur Kapucin/Juraj Maljevec/ (1734–1812), Juraj Dijanić (1753–1799), Kazimir Bedeković (1727–1782). **Iz 19. stoljeća** su: Tomaš Goričanec (1815–1837), Tomaš Mikloušić (1868–1833), Jakob Lovrenčić (1787–1842), Ivan Krizmanić (1766–1852), Josip Đurkovečki (1764–1832), Maksimilijan Vrhovac (1752–1827), Josip Vračan (1785–1849), Dominik Bancalari (?), Josip Šitić (†1814). Tim svima treba dodati i pretiske knjiga kojima se ne zna autorstvo, a takvih ima nekoliko kao što su iz: 1678. [2007], 1745 [1997], 1756 [1997], 1764 [1998], 1768 [2007], 1808 [2004].

Spectrum: Koji ste prvi pretisak priredili, kojega autora?

Kao prvi pretisak (1990) priredio sam knjigu Antuna Vramca, koju su, u suizdavaštvu, objelodanili Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, njezin Zavod za znanstveni rad u Varaždinu i Kršćanska sadašnjost u Zagrebu. To je knjiga: *Postila na vse leto po nedelne dni vezda znovič spravljena* (...) koju je u Varaždinu tiskao putujući tiskar Ivan Manlius *v slobodnom kraljevom varašu Varaždine*. Potom sam i prvu Vramčevu knjigu iz 1578. priredio za pretisak koja je objelodanjena 1992, također od istih izdavača. To je prvo povijesno djelo na hrvatskome jeziku, također kajkavske književne osnovice: *Kronika vazda znovič spravljena* (...) *v Ljubljane*, također kod tiskara Ivana Manliusa. Obje knjige prati moja opširna pogovorna studija. Danas su poznata samo dva izvorna primjerka Vramčeve *Kronike* – jedan potpuni u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici u Ljubljani (prema kojemu je primjerku pretisak izrađen), a drugi se nalazi Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu kojemu nedostaje izvorna naslovnica. Treba reći da je Ritter Pavao Vitezović (1652–1713) uvrstio čitavi tekst Vramčeve *Kronike* u svoju *Kroniku* tiskanu u Zagrebu 1696.

Spectrum: Koji je razlog da ste se odlučili za pretisak Vramčevih djela?

Prije svega, moje bavljenje Vramcem čiji sam život i djelo počeo istraživati za svoga studija na Bečkome sveučilištu, na

kojemu sam napisao disertaciju: *Antun Vramec in seiner Zeit* (1977) – *Antun Vramec u svome vremenu*, pod mentorstvom prof. Josipa Hamma (1905–1986). Ista je, u proširenoj verziji na hrvatskome jeziku, tiskana 1981. pod naslovom: *Antun Vramec i njegovo djelo. Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije*. Knjiga je tiskana povodom 800. obljetnice grada Varaždina. Prema tome, moja želja da se javnosti iznova predoče oba djela Antuna Vramca, naišla je na podršku dr. Josipa Turčinovića, tadašnjega direktora Kršćanske sadašnjosti, a uz pomoć HAZU, došlo je do konačne realizacije čitava izdavačkoga projekta.

Spectrum: Kad smo već kod 16. stoljeća, znam da ste se posebno založili oko pretisaka nekoliko hrvatskih knjiga tiskanih u Urachu, najstarijoj hrvatskoj tiskari u egzilu. Što Vas je motiviralo da ste i taj dio, gotovo zaboravljen i odbačen iz vrta hrvatske književno-jezične baštine, ponovno vratili u život. Drugim riječima, što Vas je vodilo kod tog izdavačkoga projekta?

Ljubav prema glagoljici koju mi je posredovao moj učitelj Josip Hamm u Beču kod kojega sam studirao i koji je bio mentor moje doktorske disertacije, a potom i moje prvo radno mjesto u Staroslavenske institutu u Zagrebu (1978) gdje sam još više to pismo upoznao, bili su razlogom da sam shvatio kako bi trebalo više pozornosti posvetiti i glagoljičkome korpusu naših protestanata u Urachu, jer su njihova djela integralni dio hrvatske glagolitike.

Spectrum: Ipak ste počeli s latiničkim izdanjima uraške tiskare, tj. privedili ste prvi pretisak jednoga latiničkoga izdanja, o kojem je izdanju riječ?

Da, tako je. Saznavši da u knjižnici u Baselu postoji primjerak jedne, grafički najljepše latiničke knjižice tiskane 1564. u Urachu: *Katehismus jedna malabna knjižica* (...) Antuna Dalmatina i Stipana Konzula Istriana, i naručivši iz Basela kseroks-kopije čitave knjižice, uvjerio sam se u njezinu ljepotu. Nakon toga predložio sam (1990) gospodinu Antunu Heku u Pazinu, direktoru tiskare *Juraj Dobrila*, da bi bilo dobro tu knjižicu iznova u pretisku objaviti to više što je na njoj radio Buzećanin Stipan Konzul. Prijedlog je naišao na plodno tlo i pretisak je, uz suizdavaštvo Katedre Čakavskoga sabora u Buzetu, Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću/Željezno, Austrija/, ugledao svjetlo dana 1991. godine.

Spectrum: Jedna od knjiga koju ste za pretisak privedili i pogovorom popratili, zapravo je prva tiskana knjiga nami-

jenjena Hrvatima u 16. st. oko Željezna. O kojoj je knjizi riječ?

Baveći se poviješću književnosti gradišćanskih Hrvata također sam uvidio da je Stipan Konzul svojim radom bio usko vezan uz Hrvate u ondašnjoj zapadnoj Ugarskoj, za koje je, zajedno s Antunom Dalmatinom, preveo knjigu i tiskao u Regensburgu (1568.) na hrvatskome jeziku i latinici. To je knjiga: *Parvi del Postile, evanjeljov, koji se vsaku nedilju po običaju očito u crikvi čtu, začanski od adventa ili prišastja do vazma* (...). Još za studija u Beču tu sam knjigu želio dobiti u ruke. Budući da jedini potpuni primjerak ima Gradska knjižnica u Regensburgu, bio sam ju naručio preko odjela za međunarodnu posudbu u Nacionalnoj austrijskoj knjižnici u Beču. Nakon tri mjeseca čekanja dobio sam odgovor da se knjiga ne posuđuje. No, kad sam 1991. posjetio istu knjižnicu u Regensburgu i primio u ruke spomenutu *Postilu* (1568) bio sam udivljen njezinom očuvanošću; u svojoj originalnosti izgledala je kao da je došla iz tiska pred nekoliko dana. Uvjerio sam se u ljepotu jezika i odlučio sam da bi dobro bilo u pretisku objaviti barem prvi dio. U međuvremenu sam saznao da prvi dio *Postile* (1568.) ima i Sveučilšna knjižnica u Göttingenu, pa sam uz pomoć Zaklade Alexander von Humboldt-Stiftung, čiji sam stipendist i bio u Njemačkoj (1991.), naručio kseroks-kopije istoga primjerka knjige. Predloživši ideju o pretisku opet gospodinu Heku u Pazinu, naišao sam na podršku i knjiga je u suizdavaštvu Istarskoga književnog društva Juraj Dobrila Pazin, Katedre Čakavskog sabora Buzet, Hrvatskoga kulturnog društva u Gradišću, Željezno i Hrvatskoga akademskog kluba u Beču iznova pretisnuta u Pazinu 1993.

Spectrum: Nakon dviju spomenutih knjiga uraške tiskare, privedili ste fragment i jednu čitavu knjižicu tiskanu 1561. glagoljicom. O kojim se to tiskovinama radi?

Riječ je o jedinom sačuvanom fragmentu maloga probnog glagoljičkoga *Katekizma* od 13 stranica i čitavom glagoljičkom većem *Katekizmu* iz 1561. Stipana Konzula. Spomenuti sam fragment u kseroks-kopiji dobio od gospodina Ivana Dubravčića iz Delfta. Budući da se radi o unikatnom fragmentu koji u slavenskoj filologiji, a i u kroatistici, nije nikad okom viđen, odlučio sam taj fragment, zajedno s glagoljičkim većim *Katekizmom*, u pretisku i s pogovorom objaviti. Pretisak je realiziran s istom izdavačkom ekipom kao i *Postila* (1568) u Pazinu 1994. Uz taj pretisak treba spomenuti još jedan, naimen knjižicu koja je kao posljednja u Urachu tiskana 1565. godine na latinici: *Beneficium Christi*. Govorenje vele prudno od

dobročinstva ili dobrote propetoga Isukrsta ka krstjanom. Jedini primjerak te knjižice nalazi se u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici u Ljubljani, pa je prema tome primjerku izrađen pretisak u Pazinu 1996. u istome suizdavaštvu kao i *Postila* (1568). No treba reći da je 1563. ta knjižica bila tiskana u Urachu glagoljicom. Usput se valja prisjetiti, da je Petar Pavao Vergerije ml. 1549. u jednome svome djelu, u vezi s tom knjižicom, zapisao da je ona u venecijanskoj Republici u šest godina prodana u četrdeset tisuća primjeraka. Naši Stipan Konzul i Antun Dalmatin preveli su je s talijanskoga jezika; prvo je talijansko izdanje tiskano u Veneciji 1543, a drugo 1546; autor izvornika je Benedetto de Mantova.

Spectrum: Godine 2007. Vašom zauzetošću, kao glavnoga urednika, i zasebnom pogovornom studijom objelodanjeno je u pretisku jedno od najopsežnijih djela tiskanih na glagoljici u Urachu 1562/63, o kojem je djelu riječ?

Kao što je poznato, od oko 30 tisuća različitih primjeraka tiskanih knjiga u Urachu, najviše ih je tiskano na glagoljici (12750), potom ćirilici (8500) i latinici (2250) – ne spominjem djela na slovenskome i talijanskome jeziku. Jedno od najopsežniji knjiga tiskanih u Urachu svakako je *Novi zavjet* ili *Novi Testament*, kako su ga hrvatski prevoditelji naslovili, objelodanjen na glagoljici 1562. prvi dio, a 1563. drugi dio. Upravo je ta knjiga krajem listopada 2007. ugledala svjetlo dana u pretisku i izdavačkom pothvatu Teološkoga fakulteta *Matija Vlačić Ilirik* u Zagrebu. Bio je to pothvat stoljeća kojim je obilježena 450. godišnjica početka prevođenja NT Stipana Konzula (1557). Tim pretiskom htjelo se pokazati da je to prvi hrvatski uopće, cjeloviti prijevod *Novoga zavjeta*, dakle dijela *Biblije*. Kad sam dr. Lidiji Matošević na spomenutom Fakultetu predložio da se krene u izdavačku *avanturu* – pretiska NT (1562/63), imao sam pred očima nekoliko razloga zbog kojih valja to djelo iznova objaviti: 1. zbog povijesti reformacije kod Hrvata i u Europi; 2. zbog povijesti glagoljice; 3. prijevoda *Biblije* na hrvatski jezik; 4. zbog povijesti hrvatskoga jezika; 5. povijesti hrvatskoga leksika; 6. zbog povijesti tiskarstva u Europi; 7. povijesti drvotiska (bakropisa) u knjizi; 8. povijesti knjižarstva u Europi; 9. povijesti hrvatske knjige tiskane u 16. stoljeću itd. Svakako, pretiskom NT (1562/63) u našem 21. stoljeću podignut je spomenik hrvatskim prevoditeljima *Biblije*, hrvatskome jeziku i glagoljičkome pismu kojim je iznova posvjedočena kulturna i jezična samosvojnost Hrvata u 16. stoljeću i u doba reformacije. Ta je knjiga nastala na slijedu hrvatske glagoljaške tradicije i kao takva utkana je u

same početke prevođenja *Biblije* i tiskane na hrvatskome jeziku. Stoga se te knjige kao i ostalih knjiga tiskanih u Urachu, naša kulturna, akademska, sveučilišna, politička, prosvjetna, književna i ostala zajednica ubuduće ne smije odreći. Prega-laštvo hrvatsko-uraških prevoditelja trebalo bi naći mjesta u školskim udžbenicima i sveučilišnom studiju u Hrvatskoj.

Spectrum: Što mislite zašto hrvatski prijevod NT (glagoljičko izdanje) do danas nije primjećen u hrvatskoj bibliistici niti u kroatistici?

Istina, u kroatistici se to izdanje spominje, međutim ono s jezične strane nije još detaljno proučeno. Protureformacija ili katolička obnova radila je u skladu svoje zadaće. Tako da se izdanja tiskana u Urachu nisu smjela nikako uporabno afirmirati. Zanimljivo je spomenuti da je poznati franjevac Franjo Glavinić (1586–1650) u 17. stoljeću hrvatski prijevod NT iz Uracha smatrao *skladnim prijevodom* koji bi *svakomu bio drag da nije okužen herezom*. Glavinić je, idući stopama hrvatskih protestanata kojih jezik on hvali da je odličan *Isuavel* držao da bi trebalo slično učiniti kao i oni u Urachu kad su NT prevodili stručnjaci iz više regija: Dalmacije, Hrvatske, Istre. Stoga je predlagao da se u Rimu kod prevođenja hrvatskih liturgijskih knjiga uključi veći broj osoba iz raznih hrvatskih krajeva, što bi značilo, s jezične strane, naslanjanje na narodni govor. Dakle, da je bio uslišan, liturgijske bi knjige u 17. stoljeću tiskane glagoljicom, prema Glaviniću, bile kroatizirane, a ne rusificirane.

Spectrum: Kad smo kod jezika, možete li nam reći kakvim je jezikom preveden NT, glagoljičko izdanje (1562/1563)?

Dozvolite da navedem naslov te knjige: *Prvi del Novoga testamenta, va tom jesu svi četiri evanjesti i dijanje Apustolsko, iz mnogih jazikov, v općeni, sadašnji i razumni hrvatski jazik, po Antunu Dalmatinu i Stipanu Istranu, s pomoću drugih bratov, sada prvo verno stlmačeni. Drugi del Novoga Testamenta v kom se zadrže Apustolske Epistole, po ordinu kako broj na drugoj strani ove harte kaže.*

Kao što se razabire, jezik je hrvatski čakavske osnove. Još me danas čudi kako to da su taj jezik njemački slavisti i *jugoslavenski* slavisti hrvatskoga usmjerenja u 20. stoljeću nazivali *srpskohrvatski*? Na svim naslovnica hrvatskih knjiga tiskanih u Urachu, glagoljicom, ćirilicom i latinicom iskazuje se naziv *hrvatski jazik, va hrvatski verno stlmačen*. Kratko rečeno: jezik kojim je preveden NT (1562/1563) jest jezik koji je trebao biti razumljiv korisnicima na širokom arealu

po tome što je leksik biran iz svakidašnjega govora, dakle nije to bio jezik glagoljskih brevijara i misala čiji su jezik prevoditelji namjerno zaobišli. Stoga su i napisali: (...) *vi predragi dobri kristijani Hrvati znajte, da jesmo s tim našim tumačenjem vsim slovenskoga (slavenskoga hrvatskoga, m. nap.) jezika ljudem služiti hoteli, najprvo vam Hrvatom i Dalmatinom, potom takajše Bošnjakom, Bežjakom, Srblanom i Bulgarom (...). Toga radi jesmo va ovo naše tumačenje ove priproste, navadne, razumnne, občene, vsagdanje, sadašnjega vrimena besede, koje Hrvati, Dalmatini i drugi (...) najveće va njih govorenju govore, hotili postaviti (...).*

Spectrum: Još ste jedno djelo priredili za pretisak, djelo kojega se jedini primjerak nalazi u Sjemenišnoj knjižnici u Ljubljani, djelo koje je danas važno za povijest jezika i književnosti u gradišćanskih Hrvata. Koj je to djelo?

To su dva izdanja prvih tiskanih crkvenih pjesmarica (1609. i 1611) namijenjenih Hrvatima iz okolice Šoprona autora Grgura Mekinića (†1617) latinski zvanog Pythiraeusa: *Dušeвне pesne psalmi ter hvale uzdanja dijačke (...) v hervatcki jazik preobernute po Gerguru Pythiraeusu alit hervatcki Mekiniću pri S. križi kol Šoprona plebanušu. Štampane pri S. Križi po Imre Farkašu u leti Kristuševom 1609; Druge knjige Duševnih pesan, psalmov, himnušev, ter hvale uzdanja dijačak (...), lipo spravne i popisane po Gerguru Pythiraeusu, alit hervatcki Mekiniću, pri S. Križi kol Šoprona plebanušu. Štampane pri S. Križi, kako perve, tako i ove, na vlašćem strošku autora, po Imre Farkašu, u letu Kristuševom 1611.* Bile su to prve hrvatske knjige tiskane na tlu tadašnjih Hrvata u zapadnoj Ugarskoj, jezikom koji će kasnije doći do izražaja u Hrvatskoj, a koji se u kroatistici naziva *ozaljski književnojezični krug*, premda bi ga bolje bilo zvati *Zrinsko-Frankopanski jezični krug*. Jezik pjesmarica, u leksičkome pogledu, podudara se s današnjim jezikom gradišćanskih Hrvata. Budući da se je Mekinić služio njemačkim protestantskim pjesmaricama, nešto i mađarskim, a poznao je i hrvatske crkvene pjesme, on se pokazao izvrsnim prevoditeljem. Mekinića s pravom možemo nazvati ocem književnoumjetničke riječi među Hrvatima zapadne Ugarske na samome početku 17. stoljeća. Zanimljivo je spomenuti da je Mekinić svoje *Dušeвне pesne* posvetio Nikoli Zrinskome (†1625). Pjesmarice i autor pripadaju reformacijskome krugu zapadne Ugarske. Jezikom tih pjesmarica počeo sam se baviti 1982/83. pa sam onda razmišljao i o njihovu pretisku, to više što su unikat i nisu bile dostupne za proučavanje. Moj prijedlog o njihovu pretisku prihvaćen je od izdavača: Nacionalne i

sveučilišne biblioteke, Zagreb, Hrvatskoga kulturnoga društva u Gradišću, Željezno i Kršćanske sadašnjosti, Zagreb koja je pretisak i otisnula 1990. Pretisak prati moja dvojezična rasprava (hrvatsko-njemačka) o pjesmaricama koja je dopunjena u mojoj knjizi: *Na izvori gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti* (dvojezično, hrvatsko-njemački), izd. Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno/Eisenstadt, 1997.

Spectrum: Možete mi reći, je li protestantica croatica primjereno zastupljena u današnjim školskim udžbenicima za srednje škole u Hrvatskoj?

Nije uopće. I to je, s gledišta hrvatske kulture i povijesti, nedopustivo. Nije mi jasno kako se dio hrvatske kulture, povijesti hrvatske knjige, tiskane knjige na glagoljici, pismu koje se u zadnje vrijeme ipak u školama s pijetetom proučava, isključuje iz saznanja o njihovu postojanju, a zna se da je uraška glagoljička dionica sastavni dio glagolitike kroatike. Netko je u priređivanju udžbenika zatajio. Evo jednoga primjera: poznati hrvatski povjesničar Branko Drechsler (Branko Vodnik), profesor Kr. Donjogradske gimnazije u Zagrebu, priredio je *Hrvatsku čitanku za više razrede srednjih škola, knj. II Povijest književnosti do kraja XVIII vijeka u primjerima*, Zagreb, 1916. U toj se *Čitanci* nalazi tekst posvećen *Hrvatskoj protestantskoj književnosti* (str. 138–146) s primjerom iz knjige *Prvi del novoga testamenta. Predgovor*. Dosad nisam vidio udžbenika u Hrvatskoj u kojemu bi toliko stranica bilo napisano o hrvatskoj protestantskoj književnosti. Danas smo u 2008, a spomenuta je *Čitanka* tiskana 1916! Ta činjenica dovoljno govori za sebe, a opominje nas i sve one koji priređuju hrvatske školske udžbenike.